

Redningsmedalje til bondesøn fra Vilslev og senere læge i Tømmerby og Bramming

Af Magne Juhl

Peder Andersen (somme tider med tilnavnet Rytter) fra Vilslev stødte jeg først på oplysninger om ved læsning af Jens Mikkelsen Lauridsens bøger¹, hvor han nævnes som ægteskabskandidat nr.8 i et brev fra broderen, men mere om dette brev og ægteskaberne senere. I samme bog nævnes, at Peder Andersen senere blev læge i Tømmerby og derpå i Bramming.

Under omtalen af Doktorgården i Tømmerby i "Tjæreborgbogen"² nævnes ikke hvilken doktor, gården er opkaldt efter, men kun at der boede en doktor der i 1800-tallet. Heller ikke i artiklen af Karkov om lægerne i Bramming kommune frem til 1984³ nævnes Peder Andersen ved navn i selve artiklen, men kun som en bioplysning under et billede, så disse ting kan suppleres, og da der ved gennemgang af kilderne er fundet meget spændende oplysninger fra Peder Andersens studietid, må det være af interesse for læserne at høre herom.

Om kilderne

De første tre kilder er allerede nævnt.

Når der som her er tale om en læge, er det altid naturligt at se, hvad de såkaldte "stater" kan fortælle. Ved "stater" forstås fortegnelser over personer med samme erhverv eller uddannelse, hvilket f.eks. kan være lægestat, teologstat, juridisk stat eller en fortegnelse over fotografer, guldsmede eller forfattere⁴.

I dette tilfælde fortæller Den Danske Lægestand⁵ bl.a. følgende, hvor forkortelser er ændret til fuld tekst: Født 12. april 1835 i Vilslev ved Ribe, død 1. august 1884 i Bramming. Søn af gårdejer

Anders Sørensen og Gunder Mortensdatter. Ved landvæsenet. Student 1862. Medaille for druknedes redning 16. april 1863. Lægeeksamen sommeren 1870 med karakteren haud I. Praktiserende læge i Vilslev ved Ribe oktober 1870, i Tømmerby ved Varde 1872 og i Bramming november 1880. Gift 30. april 1875 i Jedsted med Marie Margrethe (Grethe) Fogh, født 14. februar 1851 i Jedsted, datter af møllejer Hans Jokum Fogh og Charlotte Amalie Kirstine Bolvig.

De personlige data kan verificeres og suppleres ved brug af kirkebøgerne og ejendomsforhold ved opslag i skøde- og panteprotokoller, men det mest spændende er nok oplysningen om en redningsmedalje. Medaljen for druknedes redning er tildelt efter en redningsaktion, som i sig selv må have en historie.

I marsken ved Vilslev er i forbindelse med stormfloderne druknet flere personer, således også min tiptiptipoldefar Anders Clausen i Hillerup, der druknede som 44-årig 20. september 1786, og i bogen om Jedsted mølle⁶ er flere beretninger om mænd, der ude i engene overraskedes af floden. Ved stormfloden oktober 1881 nævnes bl.a. Peder Rytter, som må være en anden person, end vores Peder Andersen Rytter. Den lokale avis "Ribe Stiftstidende" er gennemset på Ribe katedralskole, og den nævner ikke noget om drukneulykken, men kun følgende den 28. april 1863: Under 11. denne måned er student P. Andersen allernådigst tildelt "Medaillen for Druknedes Redning med Tilladelse til at bære samme". Avisen har sikkert ikke observeret, at studenten var fra lokalområdet.

Figur 1. (For- og bagside af redningsmedaljen): Medalje for druknedes redning præget på Den Kgl. Mønt. Forsidetekst: FREDERIK DEN SYVENDE DANMARKS KONGE. Under halsen ses navnet på medaljøren F.KROHN. Bagsidetekst: AF FARENS SVÆLG FREMBLOMSTRER PRIIS OG LØN omgivet af en åben krans af lidt større salt- og ferskvandsplanter. Gengives med tilladelse fra Lars Stevnsborg, som takkes for hjælp og fremstilling af billederne.

Nationalmuseet mente i et venligt svar 27. april 1992, at oplysningerne om tildelingen kunne være gået tabt sammen med ordenskapitlets øvrige papirer ved Christiansborgs brand i 1884.

Redningsmedaljeselskabet, et sådant findes og er stiftet 7. september 1884, kunne ikke bidrage med oplysninger.

Løsningen kom i 1992, hvor Lars Stevnsborg udgav en bog om medaljer og hæderstegn⁷. Han blev kontaktet og skaffede kopi af akterne fra Peder Andersens sag, som viste sig at være på Rigs-

arkivet, samt sendte fotos af redningsmedalje (se fig. 1) med tilladelse til at benytte dem, hvorfor her skal ydes stor tak.

Redningsaktionen og belønningen

Selve redningsaktionen er beskrevet flere steder i sagsakterne, og da den bedste beskrivelse synes at være i justitsministeriets forestilling (d.v.s. indstilling) af 8. april 1863 benyttes denne her med datidens sprog, hvor eventuelle fejl i renskrivningen

fra den gotiske håndskrift må tilskrives aktuelle artikels forfatter:

"Den 27. December f. A. (forrige år) om formiddagen gik vognmandskarl Hansens 12 aar gamle søn Johannes Andreas Christian Hansen tilligemed sin yngre broder ud paa isen i stadsgraven ved Nørre Broes Bastion, hvor to større drenge sluttede sig til dem, de fulgtes nu samlet ad, og da de var kommen omtrent til midten af Stadsgraven, omtrent 10-12 alen fra land, gik isen på engang itu, og alle 4 drenge faldt samtidig i vandet. Medens det lykkedes de to større drenge ved egen hjælp at komme op på isen igen, bestræbte fornævnte J A C Hansen sig for at frelse sin broder, men maatte slippe denne, der sank tilbunds og druknede, hvorefter førstnævnte endnu i nogen tid kæmpede for at holde sig selv over vandet, men derpaa tabte bevidstheden, saa at han ikke ved, hvorledes han blev frelst.

Af de forbigående, der havde set drengenes forulykken og ilede til hjælp, var arbejdsmand Lars Petersen den første, som sprang ud i det ved landet aabne vand og svømmede ud gennem vandet efter Hansen. Imellem dette aabne vand og det sted, hvor drengen laa, som ovenfor anført omtrent midt i Stadsgraven, var der imidlertid en strimmel is, som ikke var stærk nok til at bære, hvorfor Petersen maatte slaae isen itu med sine hænder, men denne anstrengelse i forbindelse med kulden udmattede ham saaledes, at han, da han allerede var nær ved drengen, maatte opgive forsøget paa at redde denne og raabe om hjælp for sig selv, hvorefter han ved hjælp af et til ham udkastet toug blev trukket i land i en meget forkommet tilstand.

Student Peter Andersen, som ligeledes havde begivet sig til Stadsgraven og været øjenvidne til Petersens redningsforsøg, overveiede imidlertid om et nyt forsøg kunde anstilles ved at befæste touget til grenene af et ud over Stadsgraven hængende træ og om sit liv, da touget ellers syntes for kort, til at han kunde naae drengen. Medens han bandt to-

uget om livet, hørte han drengens nødraab, da Petersen vendte om efter at have opgivet redningsforsøget, og han sprang da fuldt paaklædt ud i vandet og svømmede gennem den aabning, Petersen havde brudt i isen, hen til drengen. Idet hans tanker da centrerede sig paa drengens frelse, bemærkede han ikke, om han kunde naae bunden, eller om der var mudder, som hindrede hans bevægelse, hvori- mod han erindrer, at han kom gennem ituslagne isstykker, ligesom at han, inden han naaede maalet, blev standset muligt derved at touget var for kort og maatte øges. Da han var kommet i nærheden af drengen, der, saavidt han kunne bedømme, allerede flere gange havde været under vandet, og første gang greb efter ham, fik han kun fat i hans kasket; men anden (gang) lykkedes det ham at kunde skimte drengen under vandfladen, at gribe hans arm og holde den fast. Han har ikke nogen klar forestilling om, hvorledes han er kommen i land med drengen, men antager at være bleven trukket i land ved hjælp af touget; de tilstedeværende vidner havde forklaret, at Andersen bragte drengen iland ved svømning, men at dette vilde have været umuligt, hvis han ikke havde haft touget om livet paa grund af de forhindringer, isen lagde i vejen, og fordi vandet nærmest land var meget mudret. Efter at student Andersen var kommet i land med drengen, var han i høi grad angrebet og kunde ikke staae paa sine been, men maatte ved understøttelse af to andre personer bringes ind i et nærliggende huus, hvor den fornødne pleie blev givet saavel ham som den reddede dreng. Da de var kommet sig noget, blev drengen sendt til hospitalet, og Andersen begav sig hjem, hvor han nogle dage efter var mindre vel tilpas, uden at iøvrigt det præsterede har efterladt nogen for hans helbred skadelige følger. Hvor længe Andersen havde været i vandet, er opgivet forskjelligt, selv mener han, at det har været mellem 10 og 20 minutter".

Dette var beskrivelsen af selve redningsaktionen. Efterfølgende skete en vurdering af de to red-

ningsmænd aktion, og denne vurdering var ret omfattende, idet politiet i København holdt forhør, hvilket resulterede i udskrift fra Kjøbenhavns kriminal og politiret. Det videre forløb kan vises med en del af udskrift fra Sunds-Gudme Herreders samt Lehns Birks politiprotocol, hvor vi nu finder Peder Andersen som huslærer på Fyn fra 2. februar 1863:

"Aar 1862 (må skulle være 1863) den 19. februar blev herredernes og birkets politiret sad paa herredstinget i Svendborg og administreret af justitsraad Thorup i overværelse af undertegnede retsvidner, hvor da foretoges:

Forhør nr. 16/1863 til oplysning om et redningstilfælde, hvorved student P. Andersen har reddet drengen Johannes Andreas Christian Hansen fra at drukne.

Forhørsdommeren fremlagde en skrivelse fra Kjøbenhavns kriminal- og politirets 5. kriminalkammer af 10. dennes med bilagt forhørsudskrift med anmodning om, at et nærmere forhør maatte blive optaget i anledning af det omskrevne redningstilfælde over student, huuslærer hos hofjægermester Sehestedt paa Broholm, P. Andersen".

Ved forhøret gav Peder Andersen sin version af forløbet, og den er udmærket indføjet i ovenstående indstilling fra justitsministeriet og skal derfor ikke gentages, men kan læses på lokalhistorisk arkiv i Bramming eller i Vilslev, hvor en kopi er afleveret af hele materialet.

Resultatet af undersøgelserne resulterede i en indstilling fra Københavns magistrat og den allerede nævnte forestilling af 8. april 1863, hvor selve indstillingen lyder:

"I en af Kbhs Magistrat hertil indsendt skrivelse har Direktionen for Selskabet for Druknedes og andre Skindødes Redning anbefalet Student P. Andersen til at forundes medaillen for druknedes redning med tilladelse til at bære samme, idet bemeldte direktion har fremhævet, at Andersen ved sin ædle daad har udsat sig for livsfare, og dren-

gen Hansens redning fra døden maa tilskrives hans mod og udholdenhed. Til denne indstilling har fremdeles bemeldte magistrat sluttet sig.

Ogsaa jeg maa være af den formening, at der paa grund af ovenanførte med det nævnte redningstilfælde forbundne omstændigheder turde være anledning til at give Student Andersen en paaskjønelse af hans ved den ommeldte leilighed udviste modige og opofrende forhold, hvilken anerkjendelse formentlig passende i overensstemmelse med de heromgjorte forslag kunne bestaae i, at der tildeles ham medaillen for druknedes redning med tilladelse til at bære samme. Idet jeg endnu skal tillade mig at bemærke, at jeg som en anerkjendelse af den udholdenhed og behjertethed som arbejdsmand Petersen har lagt for dagen ved det af ham foretagne redningforsøg (af de til justitsministeriets disposition staaende midler) i overensstemmelse med et af ---- direktion og Kbhs. Magistrat gjorde indstillinger --- at tilstæde ham den fulde ved plakat 1. juli 1813 fastsatte pengebelønning af 16 Rd, skal jeg i henhold til alt det ovenanførte tillade mig i dybeste underdanighed at indstille: at det maatte behage D(eres) Maj(estæt) alln(allernådigst) at forunde Student Peter Andersen Medaillen for Druknedes Redning med tilladelse til at bære samme".

Kabinetet bifaldt indstillingen 11. april, hvorefter Peder Andersen fik sin medalje, og arbejdsmand Pedersen fik 16 rigsdaler som belønning for sin indsats. Som nævnt nåede nyheden hjemegnens avis den 28. april.

Medaljen, som blev tildelt af Frederik VII, ses på fig. 1. Ifølge Stevnsborgs bog⁷ side 97 prægedes 63 sølvmedaljer med øsken og 67 uden, foruden 4 af guld, hvor sidstnævnte 4 alle uddeltes til søfolk ifølge samme bog side 373. Medaljerne uddeltes kun til redningsfolk, der selv havde været udsat for livsfare; deraf behovet for den omfattende vurdering af indsatsen.

Hvor Peder Andersens medalje er blevet af er

uoplyst, men hvis nogen har bevaret den, har de hermed dens historie.

Student og huslærer

Peder Andersen blev student i 1862, hvor han var 27 år gammel. Men han havde jo også først været ved landbruget.

Hvorfor han valgte at blive læge er uvist. Han har således ikke kendt sin oldemor Gunder Michelsdatter, der var jordemoder i Vilslev og Jernved (se mere om denne og manden Jørgen Pedersen i artikel i Fra Ribe amt 1993⁸), idet hun døde 5. februar 1813, og han fødtes først i 1835. Også broderen Morten Andersen, der var født 16. februar 1833, blev først student i 1867 som 32-årig. Om ham nævner Danmarks præstehistorie⁹ bl.a., at han var ved landbruget til sit 23. år, hvorefter han var på Rødding højskole, og han deltog i 1864 i krigen, hvor han blev fanget ved Sankelmark og ført til Wittenberg, hvorfra det lykkedes ham ved en meget æventyrlig flugt over Rusland at komme hjem og atter melde sig ved hæren. Denne historie må vente til en anden gang. Her skal blot nævnes, at han blev præst i Balslev og Ejby på Fyn, hvor han bevarede interessen for landbruget og selv drev præstegårdens jord. Han døde 3. april 1900.

Den 2. januar 1863 tiltrådte Peder Andersen ansættelsen som huslærer på godset Broholm på Sydfoyn hos kammerherre N. F. B. Sehestedt (1813-1882). Sehestedt var meget historisk interesseret og kastede sig allerede som ung over arkæologien og nævnes fortsat i forbindelse med udgravningerne i Lundeborg og Gudme¹⁰ som forfatter til "*Fortidsminder og oldsager fra egnen om Broholm*" fra 1878 og den efter hans død udkomne "*Archæologiske undersøgelser 1878-1881*". Om Peder Andersen har haft interesse for historie, vides ikke.

De medicinske studier afsluttedes i København sommeren 1870, og allerede fra oktober samme år kaldes han praktiserende læge i fødebyen Vilslev.

Nogen større praktisk uddannelse på hospitaler efter embedseksamen, som vi kender i dag, hvor en praktiserende læge i henhold til bekendtgørelse om uddannelse af alment praktiserende læger mindst skal have 60 måneders uddannelse efter eksamen, fik Peder Andersen ikke.

Doktorgården i Tømmerby

Johan P. Karkov, der var læge i Bramming fra 1946, fortæller om sin farfars besøg hos lægen i Tømmerby³: "*Min farfar var født i 1848. Som dragon i Århus får han i 1868 blødende mavesår. Hjemme på orlov søgte han en læge i Tømmerby. Han måtte i en måned overhovedet ikke nyde andet end skummetmælk. Han tabte 40 pund - men maven var helbredt for stedse. Han blev 82 år gammel. Der ligger en gård i Tømmerby, som hedder Doktorgården. Der skal han have boet. Jeg har ikke kunnet skaffe sikre oplysninger om denne læge. Måske det har været en feltskær eller en klog mand*".

Årstallet 1868 passer ikke med, at det skulle være Peder Andersen, som dragon Karkov mødte, men det kan måske også have været et par år senere. At Doktorgården i Tømmerby har nummer 17 fremgår af Tjæreborgbogen² og i skøde- og pante-protokollen¹¹ 19.2.1871 findes dokumentation for, at doktoren er vores Peder Andersen fra Vilslev (her med moderne retskrivning): "*Jeg undertegnede gårdmand Peder Lauridsen af Tømmerby tilstår og hermed vitterliggør, at jeg i henhold til foranstående købekontrakt hermed tilskøder hr. praktiserende læge Peder Andersen fra Vilslev min tidligere ejendoms gård matrikel nr. 17 af Tømmerby--tilhørende mig efter skøde af 16. juni tinglyst 22. november 1833 samt moseparcellen af Ravnsø mose--*".

Skødet blev afløst 7.6.1892, men forinden var Andersen startet som praktiserende læge i Bramming.

Figur 2 (billede af hus i Bramming): Brammings første lægebolig, opført af Peder Andersen i ca. 1880 og brugt som lægebolig til hans død i 1884. Nuværende Storegade 29 i Bramming. Original i lokalhistorisk arkiv i Bramming (nr. 287-1980).

Brammings første læge

Ifølge Karkov³ var der ikke nogen læge i Bramming, før et konsortium i 1890 trådte i forhandling med Palmer Nathanael Fenger (Ifølge Den danske Lægestand¹² var han født 13.7.1862 nær Horsens og døde 18.11.1926 i Askov i Wisconsin). Peder Andersen var imidlertid læge der fra november 1880 og til sin død 1.8.1884. Han må således opfattes som den første læge i den nye stationsby, hvor han byggede bolig, som senere blev hotel Sommerlyst (fig.2). Adressen på huset er nu Storegade 29 i Bramming. I 1880 kaldtes området fortsat Mulvad.

Det lokalhistoriske arkiv i Bramming har ikke oplysninger om hans lægevirke eller om hans efterkommere.

Om ægteskabskandidater og om Peder Andersens familieforhold

Broderen Morten Andersen skrev den 20.6.1859 et sjovt brev om 10 mulige ægteskabskandidater og -kandidatinder¹ med et tillæg om yderligere 4 par. Nogle af parrenes videre skæbne nævnes i Lauridsens spændende bog, som historisk samfund bør lade genoptrykke (alle 6 bind!), da de mange oplysninger må have interesse for alle med aner i Vilslev.

Som et eksempel på et sådant par skal her nævnes nr. 7, hvor brevet lyder: "Morten Pedersen, Darum, med en rig københavner". Lauridsen tilføjer (side 155 i bogen1: "Kandidat nr. 7, Morten Pedersen i Darum er vistnok en fætter til brevskriveren og kendes i så fald bedst under navnet

"Morten Smed" i Darum Midtby. Han var gift og havde 3 børn, men om hans kone var "en rig københavner" er vistnok usikkert". Morten Smed var rigtignok en fætter til Morten og Peder Andersen, og endelig var han bror til min oldefar Christen Hansen Pedersen. De to gange to brødre og fætre var henholdsvis sønner af Peder Hansen Christensen og Maren Mortensdatter samt Anders Sørensen Rytter og Gunder Mortensdatter. Mødrene var søstre og endda gift samme dag, nemlig den 23.10.1829 i Vilslev. Deres forældre var Morten Jensen med tilnavnet Kromand og Gunder Marie Jørgensdatter, hvor sidstnævntes korrekte fødselstidspunkt var 1775 og døb 19.12. i Vilslev og ikke som nævnt i Fra Ribe Amt i artiklen om hendes forældre og sølvstobene⁸.

Morten Smed var ikke gift med en rig københavner men blev gift i Darum den 25.11.1864 med Ane Dorthea Pedersen, der var født i 1844 i Bramming, og hendes forældre boede ved brylluppet i Allerup.

Peder Andersen sættes i brevet fra 1859 i forbindelse med en møllers datter i København. Det blev rigtig nok en møllerdatter, men hun var fra Jedsted mølle, og de blev gift 30. april 1875 i Vilslev. Han var da 40 år gammel, og hustruen Marie Margrethe Fogh var 24 år og datter af møller Fogh, om hvem mere findes i bogen om Jedsted mølle⁶ fra side 65, hvoraf det bl.a. fremgår, at med møller Foghs overtagelse af møllen i 1839 indledtes en arbejds tid i møllen.

Ægteparret fik ifølge Sneum kirkebog sønnerne Holger Joakim i 1876 og Aksel Charles Gunni i 1877 samt en datter Gunder Charlotte Margrethe Thyra i 1879.

Ifølge Hunderup kirkebog bind 13 døde Peder Andersen, gift, praktiserende læge, på Mulvad mark den 1. august 1884 49 år gammel.

Enken blev gift igen i Hunderup kirke den 22. februar 1888 med Lars Jørgensen, ungkarl og gendarmerisergeant ved Bramminge station, født i

Hygum 13. januar 1857 som søn af husmand Jørgen Larsen. En søn af dette ægteskab fødtes 21. juli 1888 og blev døbt Hans Joachim Fogh Jørgensen. Nogen systematisk eftersøgning af oplysninger om efterkommere er ikke gennemført.

Alt i alt blev det en kort periode, Peder Andersen virkede som læge og så endda i henholdsvis Vilslev, Tømmerby og Bramming. Det er derfor måske ikke så sært, at der ikke er fundet spor heraf, men alligevel findes hans livsforløb værd at følge. Det var ikke almindeligt på det tidspunkt at bondesønner læste medicin eller teologi.

Magne Juhl, født 1947 i Jernved, overlæge, lic.med., Rævehøjnen 2, 8800 Viborg. Artikler til Lokalårbogen for Bramming kommune samt Fra Ribe Amt.

Noter:

1. Jens Mikkelsen Lauridsen: Min slægtshistorie, udgivet af historisk samfund for Ribe amt 1944, bind V Næsbjergslægten, side 152-156.
2. Jens Kusk m.fl.: Tvillingsogne af Geest og Marsk: Sneum og Tjæreborg, Tjæreborg 1977, bind 2 side 294-295.
3. Johan P. Karkov: Lægerne i Bramming kommune frem til 1984. Lokalårbogen 1984, Lokalhistorisk forening for Bramming kommune, side 76 - 88.
4. Hans H. Worsøe: Find dine rødder. Politikens håndbog i slægtshistorie, 1987 side 45-46.
5. K. Carøe: Den Danske Lægestand, suppl. til 7. udgave, København 1904, side 3.
6. Hans Duborg: Jedsted Mølle, Kongeaa og egn, fortid og nutid. Bramming 1934 side 76 - 79.
7. Lars Stevnsborg: Danmarks Riges Medaljer og Hæderstegn 1670-1990, Ordenshistorisk selskab 1992. Side 75-80 + 91-102 + 373.
8. Magne Juhl: Om en jordemoder. Fra Ribe Amt 1993 bind XXVI-1 side 85-91.
9. Max Grohshenning og Th. Hauch-Fausbøll: Danmarks præstehistorie, 1884-1911, København 1914, bind 1 side 61.
10. P. O. Thomsen et al.: Lundeberg - en handelsplads fra jernalderen, Svendborg 1993 side 47.
11. Skøde- og panteprotokol, Landsarkivet i Viborg arkivalie B 84 SP 23 side 130, skøde L. no. 551/1871.
12. Den danske lægestand, 11. udg. DaDL København 1936 side 248.